

Рекомендована д-м фармац. наук, проф. Т. А. Грошовим

УДК 61(071)+371.24+379.341+379.362.2

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

©**Я. П. Нагірний**

Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Резюме: проведено дослідження європейського досвіду оцінки якості освіти та підходів до оцінки навчальних закладів. Встановлено, що відповідно до потреб суспільства та у зв'язку із втіленням основних засад Болонського процесу слід трансформувати поняття якості освіти з характеристики рівня знань випускника до характеристики його професійної компетентності.

Ключові слова: Болонський процес, якість освіти, рівень знань, професійна компетентність.

Вступ. Болонський процес – це реалістичний загальноєвропейський проект, спрямований на підвищення ефективності національних освітніх систем, посилення їх взаємозв'язку з безпосередніми потребами суспільства і збільшенням внеску вищої освіти в економічний та інноваційний розвиток. Крім того, Болонський процес створює нове за своїми характеристиками і можливостями середовище загальноєвропейського спілкування, забезпечуючи нові перспективи для діалогу і співробітництва в широкому розумінні [1].

Тенденції до зростання глобалізації, інтернаціоналізації капіталу, суспільних і соціально-економічних відносин, тотальна інформатизація усіх сфер людського життя, вступ до СОТ, приєднання до Болонського процесу визначають напрямки розвитку освіти в Україні. Навчальні заклади повинні бути готові прийняти міжнародні правила або брати участь у їх формуванні, а також навчитися здійснювати свою діяльність в умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому та міжнародному ринках освітніх послуг і праці, орієнтуватись на інноваційні технології та випередження вимог споживачів [2].

Сьогодні очевидно, що наше майбутнє буде багато в чому визначатися рівнем і якістю освіти та професійної підготовки сучасної молоді людини, її світоглядною позицією, бажанням і умінням брати активну участь у перетворенні світу [3].

Метою нашої роботи є пошук і аналіз базових принципів і положень побудови системи забезпечення якості освіти, з огляду на сучасні тенденції і підходи до трактування поняття “якість освіти”.

Методи дослідження. Об'єкт дослідження – інформація щодо якості освіти, систем оцінки якості освіти, підходів до формування систем якості освіти та принципів управління якістю. Використані загальні методи аналізу даних літератури і логічного аналізу.

Результати й обговорення. Разом з іншими країнами Європейського співтовариства Україна стала на шлях вироблення єдиного розуміння якості освіти, спільного для всіх країн. Це необхідно для створення єдиного освітнього простору, підвищення мобільності викладачів, студентів і випускників ВНЗ, що є необхідним для зближення позицій європейських країн в економічній, соціальній і культурній сферах [3].

Як же трактують якість освіти або як її розуміють? Стандарти ISO серії 9000 дають таке означення якості: якість – це сукупність характеристик об'єкта, які стосуються його здатності задовольняти встановлені і передбачувані потреби [4]. Формуючи таким чином поняття якості освіти, бачимо, що під якістю освіти слід розуміти здатність отриманого рівня знань задовольняти встановлені і передбачувані потреби як безпосередніх учасників освітнього процесу – фахівців-випускників, так і їхніх потенційних працедавців. З іншого боку, якість – це ступінь відповідності продукції, системи або процесу встановленим вимогам, тобто знову, трактуючи це поняття до освітнього процесу: якість освіти визначатиметься ступенем відповідності отриманих випускниками знань встановленим вимогам. Таким чином, під якістю освіти слід розуміти інтегральну характеристику системи освіти, яка відображає ступінь відповідності реальних отримуваних освітніх результатів/досягнень нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням.

Хто і як встановлює вимоги до якості освіти у Європі?

Європейські країни мають свої традиції та значний досвід у створенні систем оцінки якості освіти (Великобританія, Нідерланди, Франція). Різноманітні моделі відрізняються за цілями, підходами, методами і результатами оцінки [5]. Інші країни лише розпочали формування таких систем (Німеччина, Данія, Італія) під впливом

Болонського процесу. Якщо в одних країнах головною метою оцінки якості є вдосконалення, покращення навчального процесу (Франція, Великобританія, Нідерланди, інші Скандинавські країни), то в інших метою може бути сприяння міжнародному визнанню навчальних програм (Німеччина) або інформування суспільства про гідні уваги освітні заклади (Естонія), порівняння з іншими закладами освіти і програмами (Великобританія, Латвія), встановлення акредитаційного статусу (Східноєвропейські країни, в тому числі Росія, Україна) [6].

Підходи до оцінювання в країнах Європи також відрізняються: можлива оцінка закладу в цілому (інституціональна оцінка), яка існує, наприклад, у Франції; або оцінка якості окремих навчальних програм (спеціалізована оцінка), яка введена у більшості країн Західної і Центральної Європи; можлива також оцінка якості окремих навчальних дисциплін або напрямків діяльності навчального закладу. Відповідно і системи оцінки склались у різних формах: акредитація, аудит, зовнішнє оцінювання, бенчмаркінг (процес визначення, розуміння і адаптації вже існуючих прикладів ефективного функціонування закладу/компанії з метою покращення власної діяльності, він включає два процеси: оцінювання і зіставлення, порівняння).

Результати процедур оцінки якості представляють у вигляді звітів (як конфіденційних, так і доступних для широко кола загалу), рекомендацій для навчальних закладів із вдосконалення, конфіденційних суджень і ранжування (рейтингів) навчальних закладів і програм. Наслідки рішень, які приймають за результатами оцінки, можуть впливати на зміни фінансування закладу, підтвердження (зміну) статусу, формування іміджу навчального закладу.

Україна уже кілька років поспіль активно впроваджує основні положення Болонської угоди, такі, як багаторівнева освіта, кредитно-модульна система оцінки, модернізація фінансування, державна система підтримки якості освіти, визнання кваліфікації та періодів навчання, вузівська система забезпечення якості підготовки фахівців тощо. Серед даних першочергових напрямків слід виділити забезпечення якості освіти.

Основу забезпечення якості освіти у Болонській угоді складає система акредитації освітніх закладів та освітніх програм. Для формування системи забезпечення якості освіти, відповідно до рекомендацій Європейської сітки забезпечення якості у вищій освіті (ENQA), необхідно зосередитись на таких позиціях:

– надання важливої ролі внутрішній процедурі забезпечення якості;

– використання загальної системи стандартів якості навчання;

– створення європейського реєстру надійних агентств контролю якості;

– забезпечення ВНЗ правом вибору акредитаційних агентств, включених у реєстр;

– прийняття положення про те, що оцінки, представлені агентствами, які включені до реєстру, можуть бути використані при прийнятті рішень про ліцензування, фінансування і т.д.

Виходячи з цього, якість освіти має бути забезпечена на трьох рівнях:

- на рівні держави – акредитація;
- на рівні суспільства – зовнішня експертиза;
- на рівні освітньої установи – зовнішня і внутрішня експертизи.

Таким чином, можна говорити, що якість підготовки спеціалістів в умовах сучасного вищого навчального закладу визначається рядом зовнішніх і внутрішніх факторів, серед яких:

- вимоги Болонської угоди до якості освіти;
- атестаційні та акредитаційні вимоги;
- конкуренція ВНЗ на ринку освітніх послуг і конкуренція на ринку праці;
- вимоги споживачів освітніх послуг;
- застосування систем менеджменту якості в галузі освіти;
- політика держави щодо широкого запровадження ринкових механізмів в освіті;
- зростаючі вимоги персоналу ВНЗ до якості організації освітнього процесу.

Таким чином, Болонський процес сьогодні задає головні тенденції розвитку освітніх систем у Європі, ставлячи багато важких і не лише для України, але й для кожної з країн, які підписали декларацію. Отже, суспільство, освітянська спільнота мають відійти від тенденції лише контролю якості освіти на завершальному етапі власне навчального процесу і розробити/віднайти способи, методи і методики, прийоми, процедури у системі, власне забезпечення якості освіти. Створення і функціонування такої системи забезпечать отримання гарантованої та очікуваної високої якості на кінцевому етапі.

Що слід розуміти під системою забезпечення якості освіти? Забезпечення якості – всеохоплююче поняття, яке включає всі аспекти, які кожен зокрема або в цілому впливають на якість. Це сукупність організаційних заходів, застосовуваних з метою гарантії відповідності якості освіти її призначенню. У цій системі ніяк не обійтись без застосування засобів і методів загального менеджменту якості – TQM (“Total Quality Management”) стосовно сфери освіти, насамперед, з точки зору надання послуг і якості результатів освітньої та наукової діяльності [7]. Головною проблемою на сьогодні для навчального

закладу є формування системи управління якістю освіти, якщо вона буде сформована, то сформованою виявиться, власне, і система забезпечення якості освіти. Напевно, неперевершеною за ефективністю є система управління процесом, що описується циклом Демінга: Plan – Do – Check – Act. Методологія PDCA – це найпростіший алгоритм дій із управління процесом та досягнення його цілей. Цикл управління починається з планування (Plan) – визначення цілей і процесів, необхідних для досягнення цілей, планування робіт із досягнення цілей процесу і задоволення споживача, планування виділення і розподілу необхідних ресурсів, визначення контрольних точок, оцінка ризиків, вибір/відбір методик моніторингу і вимірів, опис алгоритму дій, документація, навчання виконавців. Наступним етапом є виконання/здійснення (Do) процесів із запланованих параметрів, його моніторинг під час виконання. Далі етап вимірювання/перевірки (Check): оцінка власних показників або характеристик результату процесу, аналіз тенденцій, ідентифікація невідповідностей, пошук причин існуючих і потенційних проблем, формування звітів, навчання. Останній етап одного циклу – покращення/вдосконалення (Act) – прийняття заходів із усунення причин відхилень від запланованого результату, впровадження корегуючих (Corrective Action) та запобіжних дій (Preventive Action) з метою покращення, зміни у плануванні і розподілі ресурсів.

Цей механізм управління якістю, а отже, побудови системи забезпечення якості є універсальним і дозволить запропонувати механізм вибудовування системи управління якістю освіти. На нашу думку, виходячи з позицій загального менеджменту якості та методології PDCA, система управління якістю освіти повинна охопити процеси: збір інформації від потенційних соціальних замовників, формування соціального замовлення, визначення місії навчального закладу, критична оцінка вибраного варіанту і його співвідношення з наявними можливостями, вибір типу управління (на процес чи на результат), встановлення і чітке визначення/ок-

реслення параметрів оцінки результатів освіти, діагностика особистості студента, прогнозування результативності отримання знань тими, хто навчаються, порівняння очікуваних/бажаних результатів з вже наявними результатами і режимом життєдіяльності навчального закладу, порівняння отриманих результатів освіти з поставленими цілями, визначення/характеристика якості освіти, зіставлення якості освіти поставленим цілям.

Для чого необхідна така система?

- Щоб краще розуміти процес.
- Щоб бути впевненим, що постійно забезпечується очікувана якість.
- Щоб визначитись з ділянками для неперервного вдосконалення і покращення.

Що будемо мати у результаті?

Якість професійної освіти як соціальне замовлення визначається через вимоги до випускника. Сьогодні традиційна характеристика освіти – рівень отриманих знань – трансформується в інший результат освіти – компетентність у сфері професійної діяльності, стійку мотивацію до навчання впродовж усього життя. Параметрами міжнародних оцінок якості освіти, відповідно до вимог суспільства, є компетентність, мотивація до неперервної освіти і професійного росту, які складають характеристику сучасного культурного типу особистості.

Висновки. З метою забезпечення соціального очікування підвищення якості вищої освіти вищим навчальним закладам необхідно трансформувати оцінку рівня отриманих знань як характеристику якості освіти у професійну компетентність випускника і відповідність як нормативним вимогам та очікуванням (соціальним, особистісним). В основу побудови системи забезпечення якості освіти слід покласти базисні принципи системи менеджменту якості (орієнтація на споживача, лідерство керівництва, залучення всіх співробітників до покращення/вдосконалення, процесний підхід до управління, системний підхід до менеджменту, постійне вдосконалення, прийняття рішень, які базуються на фактах і даних тощо) і методологію управління PDCA.

Література

1. Пикалюк В. Болонський процес через п'ять років після старту: на що сподівалися і що маємо / В. Пикалюк // Ваше здоров'я. – 2010. – № 17. – С. 10.
2. Журавський В. Основні завдання вищої школи щодо реалізації в Україні принципів і завдань Болонського процесу / В. Журавський // Вища школа. – 2004. – № 1. – С. 42-44.
3. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти / М. В. Кісіль // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). – С. 31-36.

4. Ребрин Ю. И. Управление качеством: учебн. пособие [для студ. высш. уч. зав.] / Ю. И. Ребрин. – Таганрог: изд-во ГРТУ, 2004. – 371 с.
5. Организация, уровни и квалификации образования в зарубежных странах : [справ.-метод. пос. / под ред. Филиппова В. М.]. – М.: Центр сравнительной образовательной политики, 2004. – 361 с.
6. Пузанков Д. В. Совершенствование деятельности образовательных учреждений с позиций менеджмен-

та качества / Д. В. Пузанков, С. А. Степанов // Вопросы образования. – 2004. – № 4. – С. 42-63.
7. Репин В. В. Процессный подход к управлению. Мо-

делирование бизнес-процессов / В. В. Репин, В. Г. Елиферов. – М.: РИА “Стандарты и качество”, 2008. – 408 с.

БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС И ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Я. П. Нагирный

Тернопольский государственный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского

Резюме: проведено исследование европейского опыта оценки качества образования и подходов к оценке учебных заведений. Установлено, что в соответствии с потребностями общества и, в связи с воплощением основных принципов Болонского процесса, следует трансформировать понятие качества образования с характеристики уровня знаний выпускника к характеристике его профессиональной компетентности.

Ключевые слова: Болонский процесс, качество образования, уровень знаний, профессиональная компетентность.

BOLOGNA PROCESS AND QUALITY EDUCATION ASSURANCE

Ya. P. Nahirnyi

Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky

Summary: a study of European experience in assessing the quality of education and approaches to education, was conducted It was determined that in accordance with the needs of society and, in connection with the embodiment of basic principles of the Bologna process should transform the concept of quality education characteristics of the graduate-level knowledge to descriptions of his professional competence.

Key words: Bologna process, quality of education, knowledge, professional competence.